

ОСНОВНИ ПЕРИОДИ В ИСТОРИЯТА НА ДРЕВНА ТРАКИЯ И ТРАКИТЕ

Калин Порожанов

През 2000 г. излезе книгата на професор Маргарита Тачева, озаглавена "Власт и социум в Римска Тракия и Мизия".¹ Както пише в Уводните думи, на стр. 7, авторката, томът "... *представя по-значителните ми проучвания... малко или съвсем недостъпни за онези, които... биха имали интерес към тях - изучаващите историята на древните общества в бакалавърската и магистърската степен...*". Впечатлен от този мъдър и практичен университетски подход реших да постъпя по подобен начин, като преработя и осъвременя една - труднодостъпна за студенти - моя студия .

Основания за това имам още и поради следните причини. Първата е фактът, че през последните няколко години, като преподавател по Стара история и по Тракология в Катедрата *Обща история* към Правно-историческия факултет на Югозападния университет "Неофит Рилски", съм фактическият наследник на професорската катедра, заемана от проф. М. Тачева. Втората е, че написването на тази студия, в нейния първи вариант, беше провокирано от самата проф. М. Тачева, което е достатъчен повод, днес - след преработването и преосмислянето ѝ - да я посветя на нейния значим творчески юбилей.

С оглед на избраната тема, тук предпочитам не традиционното райониране Изток, Гърция и Рим, а едно друго деление на Историята на Стария свят. То е по-добро от географското и е обосновано още през 80-те години на ХХ век. Това деление не отрича старото, но като периодизация, притежава качеството, че е исторично. Според този модел² за развитието на обществата в Древността Историята на Стария свят се представя от три големи периода.

Първият е РАННА ДРЕВНОСТ (от края на IV/началото на III до края на II хил.пр. Хр.). Вторият - РАЗЦВЕТ НА ДРЕВНИТЕ ОБЩЕСТВА, който продължава, в общи линии, през I хил.пр.Хр. Третият - УПАДЪК И ЗАЛЕЗ НА ДРЕВНИЯ СВЯТ - се разполага от I до V век след Хреста.

През първия период се формират първите териториални (наричани още съседски или териториално-съседски) общини и се наблюдават наченки на частна собственост, появяват се раннокласови отношения, формира се държавността и на историческата сцена излизат първите държави в света. Те се съпътстват с появата и на първите писмени паметници като израз на по-напредналото развитие на обществото. През този период най-добре са представени Египет в Северна Африка; Сирия, Финикия и Палестина в същинското Източно Средиземноморие (в тесния смисъл на термина), хититите в Мала Азия, Месопотамските цивилизации и цивилизациите в Индия и Китай - в Азия; Минойската цивилизация на остров Крит и Ахейската (Микенска) на континентална Гърция и остров Крит - в Европа.

През втория основен период се утвърждават окончателно и най-пълно се развиват античните обществени класови робовладелски, а не само раннокласови, отношения. През този период се появяват и първите *световни империи*. В него се включват, например, от Западна Азия - хронологически последователно Новоасирийската, Нововавилонската държава и Персия, в Мала Азия - Фригия и Лидия; в Европа - Елада със своето творение *полиса*, разпространило се в цялото Средиземноморие и Западна Азия през следващата Елинистическа епоха, последвана от Римската република, която развива смисъла на обществените отношения на елинския полис.

Третият основен период се характеризира с разложение на класическите антични робовладелски класови отношения и поява на първите черти на прехода към Средновековието. Той се представя основно и най-добре с появата, развитието и упадък на Римската империя в Европа, Западна Азия и Северна Африка.

Критериите, според които се определя принадлежността на обществата към Историята на Стария свят като самостоятелен стадий или дял в Историята на света, могат да бъдат сведени главно до три основни, но със забележката, че се отнасят за най-развитите части на тези общества.

Единият, който по-скоро е външен белег, отражение на вътрешни обществени процеси и духовност, е **наличието на писмени паметници**. Писмените паметници като сигурен факт на видима промяна и духовна зрелост на обществото. Първите такива паметници са пиктограмите (и най-ранните идеограми), които предшестват всички ранни писмени системи на Древността. От особена важност, а може би и за най-важно се смята, обаче, не само и толкова наличието на писмени паметници, колкото тяхната изключително висока стойност като концентриран израз на човешкото и обществено мислене. Израз, който се превръща в извор - в най-добрия първостепенен извор за историята на обществата - на раннокласовите и класовите общества на Древността.

Другият критерий се отнася за същината на обществата. Тук става дума за поява и развитие на такива обществени отношения, които са различни и отричат родовообщинните отношения. При това, трябва да се наблюдава

наличие на териториална община и частна собственост, които са основата за появата и развитието на раннокласови и антични класови робовладелски отношения, при много силна съхраненост на родовата община, което ще рече - на родообщинната собственост и родообщинните отношения. Така, в крайна сметка, става дума за степени на развитие на държавността и държавата, най-ранната, от които се нарича *chiefdom*. По този въпрос са необходими няколко пояснения.

Териториалната община (селска или градска) се представя от съседстващи си семейства, които не е задължително да бъдат свързани с кръвни родствени връзки, характерни за родовата община (наричана и патриархална). Същността на взаимоотношенията в териториалната община се изразява в отношението към частната собственост на отделните семейства върху средствата за производство и към разпределението на резултатите от труда им в рамките на общината като цяло.

Съсловното деление е социално, то не е икономическо. То се базира на обичайното право, зародило се още в родообщинните отношения. Това обичайно право дава на една част от обществото по-големи права и пълномощия, дава им власт - за да ръководят, но не им дава средства за производство. Но именно чрез упражняването на властта, при съхранението и преразпределението на натрупаните *излишъци*, когато ги има, разбира се, (а това става най-рано през Късния Халколит и в Тракия, и в Египет, и в Двуречието), ролята на предводителя, вожда, царя нараства изключително много. Сега вече въпросът опира до собствеността върху средствата за производство и собствеността върху материалните блага, които се получават от тях. Така, постепенно, съсловното деление, въпреки че е социално, започва да търси свой икономически израз и измерения. А израз на икономическото деление са класите.

Класовото деление на обществото е икономическо и се базира върху различните отношения при собствеността и владението на средствата за производство, които имат отделните групи в обществото. За това те биват наречени класи. Тук вече упражняването на властта става поради икономическа сила и мощ, а не само поради обичайно правната традиция.

В Историята на Стария свят има и съсловия, има и класи. Когато класите не са се появили, обществата са само съсловни - на полов, възрастов принцип или на други подобни деления, характерни за родообщинните отношения. Когато класите са в процес на формиране, обществата могат да бъдат наречени съсловнокласови, с основна държавна структурообразуваща единица *chiefdom*, с уговорката, че това е фактическото начало на раннокласовите отношения. В Древния свят началото на това време съвпада с археологическата периодизация на Късния Халколит, но се наблюдава и в Бронзовата епоха. Когато съсловията-класи започват да се проявяват със собствено лице на историческата сцена, тези общества безусловно са раннокласови. Това съвпада с Бронзовата епоха, но продължава и през Антич-

ността. С утвърждаване на класите през Класическата Античност - обществата са класови, робовладелски. Но отново не всички!

След втория критерий ще добавя накратко и **третия**, който е особено важен. Неговият смисъл се състои в това, че тези нови държавностни обществени отношения трябва морално да се оправдават и реално да се утвърждават от изградена съответстваща им **идеология**, различна от родообщинните вярвания, но свързана с космогонията, митологията и религията на обществата.

Как изглеждат тези критерии, приложени към Историята на Древна Тракия и траките и нейната периодизация?

Най-ранното писмено сведение от траки, на тракийски език с гръцки или фригийски букви, се приема, че е един надпис³ от надгробна плоча (с. Кьолмен, Преславско, на север от Стара планина - в днешна Североизточна България,), датиран в VI в.пр.Хр. Означава ли това, че Историята на древните траки започва от VI в.пр.Хр.?

Най-ранните писмени извори за траки се отнасят към средата и втората половина на II хил.пр.Хр⁴. Тук, на първо място, ще спомена особената значимост на Омировия епос, който е и най-старият литературен паметник на Европа. След това идват сведенията на множество антични автори. Сведения, които се отнасят за втората половина на II, цялото I хил.пр.Хр. и столетията до края на Античността.

Многобройни тракийски имена⁵, обаче, се откриват още в Микенска Гърция, разчетени на архаичен гръцки от Линейното писмо Б/ Linear B (XV-XII в.пр.Хр.), а няколко тракийски имена - и в Линейното писмо А/ Linear A (XVIII-XVI в.пр.Хр) от Минойския Крит.

Така, ако траките се самопроявяват писмено през VI в.пр.Хр., то те биват наблюдавани и споменавани писмено, от техните съседни гърците, цяло хилядолетие по-рано - към и от средата на II хил.пр.Хр. Очевидно, те са наблюдавани и регистрирани в Европейския Югоизток, защото са преки участници в тази част от Старата история. Всъщност, въпросът, който обикновено се поставя - "кога и от къде идват траките?", би трябвало да звучи по-различно - "кога и къде обществото, което е наричано в Древността и ние днес също наричаме "тракийско", се включва или е включено в известните ни факти, събития, процеси и явления в Историята на Стария свят?". Изглежда сигурно, че траките се проявяват, видени са и са назовани за първи път като творци и участници в Историята на Стария свят към и от средата на II хил.пр.Хр.

Най-старите писмени паметници от Древна Тракия са глинени плочки с пиктограми и идеограми на протолинейно писмо⁶ от епохата на Халколита - V хил.пр.Хр. Те, без съмнение, говорят за силно развито общество, което е достигнало духовната и обществена потребност да се изразява чрез писмена. Като факт те са отражение на мисловния свят, сравним и подобен на онези при ранните държавностни образувания, преди и при обединение-

то на Египет (номите- на египетски *sepat*) и преди и при създаването на Шумерското царство (патесиатите - на шумерски *ki*).

Следователно, по този критерий ние сме длъжни да включим в началото на първия голям период от Старата история Къснохалколитната цивилизация на Древна Тракия. Тракийска ли е тя обаче? И История на траките ли е тя?

Сега идва ред на сравнението с втория критерий.

Най-ранните държавностни образувания в Древна Тракия се откриват по археологически данни именно от тази епоха - епохата на Късния Халколит (V хил.пр.Хр.). Те се доказват⁷: от металопреработвателния център при днешния град Варна на Черно море; от многобройните златни "украшения", които демонстрират контрастиращи и резки социални различия в обществото, отразено в находките на Варненския халколитен некропол; от обществената сграда, наричана *дворцов комплекс* на острова при село Дуранкулак (северно от град Варна); от гигантския за времето си медодобивен център при село Мечи кладенец, Старозагорско и Странджа планина; от появата на крепостни съоръжения (палисади) и планировка на селищата-градчета. Видно е от селищата и жилищата, че рязко имуществено разслоение не се наблюдава. Но видно е най-добре от споменатия некропол, че съществуват големи съсловни социални различия. Разцветът на това общество се основава на добива и обработката на метали (най-вече мед и злато) и на търговията с тях. Като добавим към това и споменатите многобройни глинени плочки с пиктограми и идеограми на протолинейно писмо, спокойно можем да наречем това Къснохалколитно общество раннокласово, с особено важната роля на владетеля-цар. Разбира се, че в него наченките на териториална община и първоначална частна собственост ще бъдат теоретично предположени, ще бъдат хипотетични поради отсъствието на изрични писмени сведения за това. Но същото се отнася и за Минойската цивилизация на о. Крит от III-първата половина на II хил.пр.Хр., например.

Следователно, и по този критерий, ние сме длъжни да включим Къснохалколитната цивилизация на Древна Тракия в началния стадий на първия голям период от Историята на Стария свят.

Типологически подобно, макар и археологически изглеждащо по-различно, е обществото⁸ в Древна Тракия през Ранната Бронзова епоха (от средата на IV/ края на III хил.пр.Хр. до началото на II хил.пр.Хр.). Въпреки че и за тази епоха нямаме достатъчно репрезентативни писмени сведения, археологията на някои селища (например при селата Езеро и Юнаците, разположени в днешна Южна България), защитени с каменни крепостни стени, зад които се намирал единен, но двусъставен град с акропол и прилежаща му част, а също и археологията на некрополите сочи раннокласово социално разслоение. То изглежда така развито, както е в предходния период. В този смисъл сходството е факт. И в това общество добивът на метали (предимно мед и злато) и търговията с тях остават негов характерен белег. Именно

за това през тази епоха, за която се използва и терминът *International Age*⁹, Древна Тракия е част от една голяма културно-историческа общност, наречена *Циркумпонтийска*. Независимо от слабото представяне на писмена и писменост, обществото от Ранната Бронзова епоха в Древна Тракия може да бъде определено като раннокласово. Трябва все пак да кажа, че в това пространство има протолинейни писмени паметници¹⁰ при Троя, например, а също така и писмо наподобяващо клинопис, открито върху керамични съдове от споменатия обект при Юнаците. Изглежда, че това общество е “замръзнало” в най-ранния стадий на класовото развитие, поради което и писмената не се развиват. Очевидно в Раннобронзовото общество на Древна Тракия съотношението между териториалната и родовата община не е в полза на първата, така както не е в полза на частната спрямо общинната собственост. Именно затова тук ролята на владетеля-цар ще бъде изключително голяма за функционирането на обществото.

Характеристиките на обществото от Ранната Бронзова епоха на Древна Тракия позволяват да го включим - макар и със съответни резерви заради малкото количество писмена, в сравнение с Халколита (поне за сега!) - типологически към началото на първия голям период в Историята на Стария свят.

Смята се, че културата на обществото от Ранната Бронзова епоха в Древна Тракия принадлежи на самите траки. Тази теза се основава на факта, че от началото на Бронзовата епоха насетне в археологията се наблюдава относително спокойно и самостоятелно развитие на населението, включително и след като то е наречено *траки*. Още повече, че и езиковедите не откриват в Европейския Югоизток какъвто и да е ономастичен материал, който да е по-стар от индоевропейския тракийски. Другият термин, който се използва в този случай е *прототраки*.

Следващият голям период в Историята на Древна Тракия се разполага от II хил. пр. Хр. до към VI в. пр. Хр. и включва цялата или поне част от Средната Бронзова епоха, със сигурност Късната Бронзова и Ранната Желязна епоха, както стана дума по-горе. За това време съществуват чужди писмени извори и малко собствени писмени паметници¹¹. В комплексно съчетание с археологическите (селища, некрополи, метални съкровища и оръжия) те отново говорят за първични държавни образувания от раннокласов тип. Съгласно известията от писмените извори¹² и през тази епоха, въпреки наличието им, не се наблюдава особена изява на частната собственост и силна активизация на териториалната община. Най-яркото политическо проявление на Тракийското общество през този период е участието¹³ му в Троянската война през XIII в. пр. Хр. на страната на сънародниците трояни. За друго подобно може да се смята участието на траки в акциите на “отвъдморските народи”, както са наречени в египетските извори.

Прави впечатление, че и през този период равнището на развитие и типологията на обществото го поставят в началото на първия голям период

от Историята на Стария свят.

Сега идва ред на третия критерий - идеологията на тези ранни общества.

През втората половина на II и през I хил.пр.Хр. идеологията на Тракийското общество е царската доктрина или учението, наречено Тракийски орфизъм¹⁴. Тракийският орфизъм е соларна, но и соларно-хтонична идеология. Съгласно нея роденият от Великата богина-майка цар е и жрец, но и бог. Това безспорно допълва аргументите за причисляването на Тракийското общество към раннокласовите общества на Стария свят.

Соларна е и идеологията на обществото в Древна Тракия през Ранната Бронзова епоха. Това най-добре личи от надгробните могили¹⁵ синхронни по време и сходни по смисъл с пирамидите на царете от Старото царство в Египет. Ето защо, без съмнение, тази идеология е царска идеология на раннокласово общество.

Но идеологията¹⁶ на Къснохалколитното общество от Древна Тракия, отразена най-добре в споменатия по-горе Варненски некропол, също е соларна и царска. Тя също, без съмнение, е идеология на раннокласово общество.

Така се оказва, че двете големи ранни цивилизации в Древна Тракия - тази от Късния Халколит (V хил.пр.Хр.) и следващата я от Ранната Бронзова епоха (средата на IV/края на III), както и Историята на траките от Средната, Късната Бронзова и Ранната Желязна епоха (II - първата половина на I хил.пр.Хр.) имат типологически сходства в стопанската структура, социално-икономическото и социално-политическото устройство, които са на раннокласови общества. Съществуват сходства и в идеологическата характеристика на същите тези раннокласови общества.

Независимо от етническите определения на Къснохалколитното и Раннобронзовото раннокласови общества, които винаги ще бъдат спорни и ще предизвикват много хипотези заради типологическите паралели и поради по-ранната им последователна хронология спрямо Тракийското общество от Средно-, Къснобронзовата и Ранножелязната епоха и Античността, те трябва да бъдат включени в Историята на Древна Тракия и траките като протоистория, като ранна история или история на генезиса и формирането на Тракийската цивилизация. Точно така, както се постъпва с Минойската цивилизация на остров Крит от III - първата половина на II хил.пр.Хр. спрямо Микенско-елинската цивилизация от средата II и I хил.пр.Хр. Така Къснохалколитната и Раннобронзовата цивилизации от тракийските земи влизат в Историята на Древна Тракия, а по този начин и в Историята на Стария свят, и то точно в нейния първи период IV - II хил.пр.Хр. Въсъщност, този период би трябвало да се удрежни на V хил.пр.Хр., съгласно датировката на Къснохалколитната цивилизация в Древна Тракия, и би трябвало да започва с нея. Поне за историята на Стара Европа!

Едва през следващия важен период от Историята на Древна Тракия и траките - този на Класическата Античност - Тракийското общество ще бъде определено като *раннокласово от предкласически робовладелски тип*.¹⁷ Та-

кова то ще остане до края на съществуването на тракийската държавност - началото на II в. след Хр. През този период, тук, териториалната община ще се опитва да доминира над родовата. Но както и частната собственост тя няма да се развие достатъчно силно. Частната собственост се простира, както най-вероятно и в предходните хилядолетия, предимно върху оръдията за производство и стадата, но не и върху земята. Общинниците са колективно експлоатирани, като по този начин от общинни собственици на земята се оказват общинни владетели на земя, която обработват, в определена зависимост от царя (или парадинаста), който събира данъците.

Независимо, че I хил. пр. Хр. е вече вторият голям период от Историята на Стария свят, който се характеризира с разцвет на античните робовладелски отношения, то типологията на Тракийското общество го отнася все още към първия голям период на Старата история. Впрочем, това не е изненадващо, защото същото положение се наблюдава, например, при *елините* преди формирането на полиса, (т.е. преди VIII в. пр. Хр.), при *етруските* и *римското общество от царския период* (т.е. през VIII - VI в. пр. Хр.).

Изненадващото идва с пред-, прото- или с други думи, ранноелинистическите прояви¹⁸ на Тракийското общество от V и IV в. пр. Хр. при одриските владетели Спарадок, Ситалк, Севт I, Медок (Амадок I) и Хебризелм, изразени най-ярко през средата на IV в. пр. Хр. от цар Котис I (383-359 г. пр. Хр.), който успешно *утвърждава тенденцията за политическото и културно единение на раннокласовите етносни държави с полиса за формирането на империя*. Тенденция, осъществена след него от македонските владетели Филип II и Александър III Велики. Именно с началото на реализирането на тези исторически тенденции в Югоизточна Европа, оказали се с трайни последици в Историята на Стария свят, Тракийското общество има определено място във втория период от Старата история през I хил. пр. Хр.

Независимо от разцвета на робовладелските отношения през тази епоха, особено епохата на Елинизма, края на IV - края на I в. пр. Хр., в Тракийското общество се наблюдава разцвет на раннокласовите обществени отношения. Тоест, Тракийското общество остава архаично и диахронно за това време. Тази архаичност и диахронност, без колебание може да се определи като характеристика на най-консервативния носител на същността и на чертите както на Циркумпонтийската културно-историческа общност от III хил. пр. Хр., така и на Палеобалкано-Западномалоазийската общност от II и началото на I хил. пр. Хр.¹⁹ От тази общност, както сочат изследванията, най-напред се проявяват писмено микенските гърци още в средата на II хил. пр. Хр. - чрез Linear B, а сетне през VIII в. пр. Хр. фригите, през VII в. пр. Хр. карите и през VI в. пр. Хр. траките.

При това положение изучаването на Тракийското общество придобива изключително висока стойност в Историята на Стария свят, особено като сравнително добре наблюдаем античен обект, но и като "жив" модел-реликт от гореспоменатите по-ранни общества.

През третия голям период от Историята на Стария свят, I - V в. след Христа, особено след средата на I и началото на II в., Тракийското общество няма собствени държавни организации. Траките вече са поданици на Рим, а сетне стават и граждани на Римската империя. Едва през този период, чрез териториалната и родовата община те се включват или са включени в орбитата и скоростта на развитие на античното робовладелско общество, което обаче, вече е в своя залез.²⁰ Тоест, и сега процесите в Тракийското общество - и по-конкретно в общините - не са изживени пълноценно и докрай, както това става с други общества в други части на Империята.

Заклучението представя обобщаваща периодизация на Историята на Тракия и траките като част от Историята на Стария свят.

През епохата на **Неолита, Ранния и Средния Халколит** в Югоизточна Европа се слага началото и започва утвърждаването на стопанско-културен и социално-поведенчески стереотип, характерен за населението наричано *траки* през Античността. Този стереотип остава жизнен не само през Средновековието, но - и до времето на налагането на модерните индустриални отношения. Това е времето на разцвет на родовата община. Ето защо, този период **може да се смята за додържавен период** в Историята на Тракия и траките.

Със зараждането на държавните отношения в обществото започва и Старата история на региона. Това става през епохата на **Късния Халколит (края на V хил.пр.Хр.)**, който **може да се приеме, поне засега, за първия основен период** в Историята на Древна Тракия и траките. Именно през този период се появяват първите държавни образувания - тип *chiefdom*, които имат раннокласови характеристики. Те са типологически сходни и подобни на номовете/*sepat* в Египет от IV хил.пр.Хр. и патесиатите/*ki* в Шумер от III хил.пр.Хр. За това време индоевропейското начало може да се предполага, но не може да бъде смятано и определяно като сигурно. **Този период безусловно може да се приеме за генезисен** в Историята на Тракия и траките.

Вторият голям период обхваща **Ранната Бронзова епоха (средата/края на IV - III хил.пр.Хр.)**. И през този период държавните образувания типологически принадлежат и се отнасят към същия раннокласов тип, характерен за времето на Късния Халколит- тип *chiefdom*. Дотолкова, доколкото *траки* не могат да бъдат идентифицирани и етноназовани като етнос/етноси сред културите на Циркумпонтийската общност по времето на Ранната Бронзова епоха - т.нар International Age, този период може да бъде наречен **втори генезисен период**. Очевидно, тази е общността, от която ще се проявят индоевропейски народности в Мала Азия и Югоизточна Европа след началото на II хил.пр.Хр., като *хитити*, *микенски гърци* и *траки*.

Въз основа на това, за **генезисните етапи**, е подходящо да се прилагат като *terminus technicus* понятията *протоистория* и *прототраки*.

Третият основен период обхваща **II хил.пр.Хр. до към VI в.пр.Хр.** Изворовите данни от това време, от всякакво естество, дават основания да се

приеме, че към и от средата на II хил.пр.Хр. насетне **сигурно може да се говори за траки**. Поради това, този период несъмнено е период на собствено Тракийска история. Както стана дума по-горе, най-ярката проява на Тракийското общество от този период е участието му в Троянската война XIII в.пр.Хр., която видимо налага обединение на отделни етнотериториални chiefdom-и в **по-голяма раннокласова държава, каквато се явява Трако-Троянският морски съюз** срещу съюза-раннокласова държава на Ахейските chiefdom-и. Макар и диахронно, този етап и този съюз са сравними с Обединението на Египет около началото на XXXI в.пр.Хр. и началото на Шумерското царство през неговия Първи раннодинастичен период XXVIII/XXVII в. пр. Хр., или още с Минойския Крит от XXII-XVIII в.пр.Хр., с Хититското царство от края на XIX и началото на XVIII в.пр.Хр., и разбира се - със споменатата обединена в съюз-раннокласова държава Ахейска/Микенска Гърция от XIII в.пр.Хр. (по повод същата Троянска война.).

Четвъртият основен период обхваща времето от края на VI/началото на V в.пр.Хр. до началото на II в.след Христа. Видяните в предходния период тенденции като прояви за обединение на chiefdom-и в **големи териториални държави от раннокласов тип** се реализират най-отчетливо през този период от тракийски етноси, както следва: в Югоизточна Европа - най-добре това е видимо от Одриското царство, но също така и от Гетското, от Трибалското и от Дакийското царства; а в Мала Азия - от Витинското царство.

Това е и кулминацията в общественно-политическото развитие на Тракия и траките. Ненапразно именно през този период **раннокласовото Одриско царство, формиращо се като голяма териториална държава, ще бъде водещо в ранноелинистическите прояви през V - средата на IV в.пр.Хр. в Югоизточна Европа като северната част на Източното Средиземноморие**, което е същностна част от Историята на Стария свят.

Петият основен период от Историята на Тракия и траките - края на I/началото на II до V в. след Христа включително - се разполага в териториалните и времеви рамки на Римската империя. През периода на Ранната Римска империя (I-II в.) римската робовладелска система се налага окончателно в Тракийските земи. По този начин Тракийското общество насила, а не по естествен път, бива включено активно и максимално интензивно в социално-икономическите процеси и достижения на Античността. Въпреки това, вероятно защото са ликвидирани неговите собствени държави, Тракийското общество запазва до голяма степен своята архаичност и консервативност, характерни за предходните периоди. Така през времето на Късната Римска империя (III-V в.), консервативните отношения, с които се характеризират тракийските общини, се оказват по-близки до новите средновековни феодални, отколкото до остарелите вече класически робовладелски отношения. Може би именно затова - заради силните териториални и родови общини - християнизацията и "варваризацията" на Късната Римска империя ще "консервират" и ще оставят силна традиционната народна култура и

език на битово равнище - най-вече в селата на Древна Тракия.

Тъй като официалната държавна идеология и официалният държавен и книжовен език на територията от Югоизточна Европа, населявана от траки без собствена държава, е гръцки или латински, а по-късно в Средновековието и славянски български, но никога тракийски, то сигурното трако-латинско, трако-елинско или трако-българско двуезичие, в зависимост от държавата Рим, Византия или България, се обезсмисля и се измества от елино-българско двуезичие през Средновековието. То е особено добре наблюдавано в контактните зони, каквито са Северното крайбрежие на Егейско - Западния бряг на Черно море. Ето защо "тракийското" се оказва най-добре запазено у българи и гърци (от Северната част на съвременната държава Гърция) и днес.

¹ **Тачева, М.** *Власт и социум в Римска Тракия и Мизия*. София, Вулкан-4, 2000, 264 с.

² **Порожанов, К.** История на траките в Историята на Стария свят.- *Минало*, 1996, 4, 14-26.

³ **Георгиев, Вл.** *Траките и техният език*. София, 1977, 119-134.

⁴ **Mihailov, G.** Nomère comme source historique et les études thraces. - In: *Contribution au IV-e Congrès International de Thracologie*, Rotterdam, 1984. Sofia, 1984, 12-40;

Порожанов, К. *Общество и държавност у траките средата на II - началото на I хил.пр.Хр. (в контекста на палеобалкано-западномалоазийската общност)*. София, 1998, 15-38. (= *Studia Thracica* 6).

⁵ **Soesbergen, P. van.** Thracian personal, ethnic and topographic names in Linear A and B. - *Kadmos*, 1979, 18, 1, 26-39.

⁶ **Георгиев, Вл.** цит. съч., 152-158; **Тодорова, Х.** *Каменно-медната епоха в България (пето хилядолетие преди новата ера)*. София, 1986, 207-213; **Paliga, S.** *Thracian and Pre-Thracian Studies*. Bucharest, 1999, 42-, 84-105; **Peneva-Rousseva, I.** A Palaeobalkan Syllabary of the 4th Millennium BC. The Plate from Gradeshnitsa and Karanovo Roundel. - *Bulgarian Historical Review*, 3-4, 2001, 3-23.

⁷ **Черных, Е.Н.** *Горное дело и металлургия в древнейшей Болгарии*. София, 1978, 358; **Best, J.G.P.** The Varna Necropolis: its Historic Significance. - In: *Dritter Internationaler Thrakologischer Kongress*, Wien, 1980. Sofia, 1984, Bd.1, 150-153; **Тодорова, Х.** Добруджа през праисторическата епоха. - В: *История на Добруджа*, Т.1. София, 1984, 45-56; **Ivanov, I., M.Agramova.** *Varna Necropolis. The Dawn of European Civilization*. Sofia, 2000, 5-54.

⁸ **Порожанов, К.** Държавност и цивилизация в Тракия и на траките до средата на I хил.пр.Хр. - *Seminarium Thracicum*, 4. София, 2000, 12-13.

⁹ **Calinescu, A.** An Introduction to the Burton Y. Berry Collection. - In: *The Art of Ancient Jewelry*. Indiana University Art Museum, Bloomington, 1994, p. 9.

¹⁰ **Казанский, Н.Н.** Троянское письмо. К постановке вопроса. - *Античная бал-*

канистика (предварительные материалы к международному симпозиуму), 5, Москва, 1984, 18-19; **Порожанов, К.** История на траките ..., с.19.

¹¹ **Гълъбов, И.** Минойская надпись, найденная в Бургасе (Болгария). - *Вестник Древней Истории*, 1956, 3, 151-157; **Карайотов, Ив.** Критски меден слитък от село Черково, Бургаски окръг. - *Нумизматика*, 1978, 1, 13-17; **Matsas, D.** Samothrace and the Northeastern Aegean: The Minoan Connection. - *Studia Troica*, 1, 1991, 159-179; **Fol, Al., R.Schmidt.** A Linear A - Text on a Clay Reel from Drama, South-East Bulgaria? - *Prdhistorische Zeitschrift*, 75, 2000, 56062; **Порожанов, К.** Държавност и цивилизация ..., с. 16.

¹² **Порожанов, К.** Формы собственности в Орфической Фракии (вторая половина II тыс до н.э.). - В: *Acta Associationis Internationalis Terra Antiqua Balcanica*, 6. *Пятый международный конгресс по фракологии (=Международный симпозиум "Античная балканистика 6")*, Москва, 1988. София, 1991, 161-169.

¹³ **Porozhanov, K.** Troy's Maritime League. - *Thracia Pontica*, 6.1. Sozopol, 1997, 187-196.

¹⁴ **Фол, Ал.** Тракийският орфизъм. София, 1985; **Същият.** Тракийският Дионис. Книга първа. Загрей. София, 1991; **Същият.** Тракийският Дионис. Книга втора. Сабазий. София, 1994; **Същият.** Химните на Орфей. София, 1996; **Същият.** Тракийският Дионис. Книга трета. Назоваване и вяра. София, 2002; **Попов, Д.** Богът с много имена. София, 1995.

¹⁵ **Тодорова, Х.** Добруджа през праисторическата епоха..., с. 66; **Панайотов, Ив.** Ямната култура в българските земи. София, 1989, с. 192 (=Разкопки и проучвания, книга XXI).

¹⁶ **Тодорова, Х.** Каменно-медната епоха...193-206; **Фол, Ал.** История на българските земи в древността. Част първа. Родово-общинен строй и възникване на робовладелски отношения. София, 1981, 75-78.

¹⁷ **Фол, Ал.** Политическа история на траките. Края на второто хилядолетие до края на пети век преди новата ера. София, 1972, 69-164; **Същият.** История на българските земи..., 111-143.

¹⁸ **Фол, Ал.** Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха. София, 1975, 246.

¹⁹ **Porozhanov, K.** Les Pelasgo-Thraces dans le contexte de la communauté paléobalkano=ouest-micrasiatique (milieu du II-e - milieu du I-er mill. av.J.-C.). - In: *The Thracians World at the Crossroads of Civilizations*. Proceedings of the Seventh International Congress of Thracology, Constantza-Mangalia-Tulcea, 1996. Bucharest, 1997, 236-246.

²⁰ **Тачева, М.** История на българските земи в древността. Втора част. Развитие и разцвет на робовладелското общество. София, 1987, 148-231.

GENERAL PERIODIZATION OF THE HISTORY OF
ANCIENT THRACE AND THE THRACIANS

Kalin Porozhanov

The general periodization of the History of Thrace and the Thracians as part of Old World History should be the following:

1. The Neolithic, the Early and Middle Chalcolithic Age in Southeast Europe might be regarded as a pre-state period in the History of Thrace and the Thracians.

The shaping up of state relations in the Late Chalcolithic Age marked the beginning of the region's Old History. This is in fact the *first basic period (of the genesis)* in the History of Ancient Thrace and of the Thracians.

2. *The second great period* comprises the Early Bronze Age (mid/end of the 4th-3rd millennium B. C.). It is the second period of the genesis – certain Indo-European ethnoses in Asia Minor and Southeast Europe were emerging, known since the beginning of the 2nd millennium B. C. as Hittites, Mycenaean Greeks and Thracians.

3. *The third large period* embraces the time from the 2nd millennium B. C. approximately up to the 6th c. B. C. The most pronounced act/deed of the Thracian society in this period might be considered its participation in the Trojan War (13th c. B. C.) which actually represents a unification of different ethnic-territorial chiefdoms into a greater early-class state as the Thracian-Trojan Marine League against the united Achaean-Hellenic chiefdoms.

4. *The fourth basic period* begins from the end of the 6th c. B. C. and lasts till the beginning of A. D. 2nd century. The above mentioned tendencies inherent in the preceding period viewed as manifestations/deeds aiming at a unification of (different) chiefdoms into territorially larger states of early-class type became most explicitly/distinctly feasible during this period in Southeast Europe – in the Kingdoms of the Odrysae, the Getae, the Triballi, the Dacians, and in Asia Minor – in the Bythinian Kingdom.

5. *The fifth basic period* (lasting from the beginning of A. D. 2nd century up to A. D. 5th c. incl.) marks in fact the territorial and chronological frames of the Roman Empire. The Thracian society, no longer having any state organizations of its own at that time, had to a great extent preserved its archaic and conservative character peculiar of the preceding periods.